

Жалдак Г. П.

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті визначено теоретичні основи формування соціально-економічного механізму інноваційного розвитку промислових підприємств. Виокремлено основні причини, що зумовили необхідність формування цього механізму. На основі огляду існуючих дефініцій приведено власне визначення цієї категорії. Наведено основні принципи та вимоги, які необхідно враховувати під час формування соціально-економічного механізму.

Ключові слова: інновація, інноваційний розвиток, механізм, соціально-економічний механізм, промислове підприємство.

1. Вступ

У епоху постійних змін промисловим підприємствам дуже важливо визначити напрями свого розвитку. Одним із основних орієнтирів економічної політики промислових підприємств, на наш погляд, є підвищення ефективності його діяльності. Для наукоємних галузей необхідною умовою у цій роботі є активізація інноваційних перетворень, посилення конкурентних переваг та стратегічного випереджального розвитку шляхом формування ефективного соціально-економічного механізму інноваційного розвитку.

Визначення основ формування такого механізму сприятиме оптимізації та вдосконаленню діяльності підприємства, що особливо важливо зараз, коли кожне підприємство перебуває у складних соціально-економічних умовах.

Усвідомлення існуючих перетворень і на цій основі розроблення основ формування соціально-економічного механізму інноваційного розвитку промислового підприємства — є важливим науковим завданням, актуальність якого обумовлюється потребами підвищення інноваційної активності та максимізації економічного ефекту від діяльності промислового підприємства з врахуванням особливостей його функціонування. Цим обґрунтовується актуальність проведення даних досліджень.

2. Аналіз літературних даних і постановка проблеми

Проблематика інноваційного розвитку вже тривалий час є предметом досліджень як іноземних, так і вітчизняних науковців, зокрема: Д. Белла, Б. Санто, Й. Шумпетера, О. Амоші, Л. Антонюк, Ю. Бажала, К. Вергал, В. Геєця, Б. Гриньова, А. Гречан, М. Рогози, О. Падалки та ін. [1–10].

Так, Л. Антонюк у роботі [7] проаналізував роль інноваційного чинника в підвищенні конкурентоспроможності національної економіки. А. Гречан у своїй роботі [6] сформулював найбільш повну класифікацію стратегоутворюючих чинників, що враховуються при активізації інноваційного розвитку підприємства.

У праці [8] К. Вергал та М. Рогозою викладено теоретичні положення щодо формування механізму страте-

гічного інноваційного розвитку підприємств, розроблено системи моделей щодо забезпечення роботи запропонованого механізму. У роботі [3] В. Пономаренко розглянуто стратегічні аспекти механізму управління підприємствами.

Проте, питанню формування ефективного соціально-економічного механізму інноваційного розвитку приділяється недостатньо уваги.

Мета даного дослідження полягає у визначенні наукових основ формування соціально-економічного механізму інноваційного розвитку промислових підприємств з урахуванням сучасних особливостей розвитку економіки.

3. Результати дослідження основ формування соціально-економічного механізму інноваційного розвитку

Розглядаючи дефініцію «механізм», науковці найчастіше наголошують на його системній характеристиці [1]. Зокрема Пономаренко В. С. під механізмом розуміє сукупність станів і процесів, з яких складається явище. У економічній енциклопедії поняття «механізм» визначають як система, пристрій, спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності. Механізм, що забезпечує процеси розвитку визначається найчастіше як складова механізму управління, яка відповідно до теорії управління повинна об'єднувати цілі управління, критерії управління, фактори управління, методи управління [2]. Тому багато дослідників зазначають, що дослідження складних економічних систем варто проводити саме з позицій системного підходу, що є основою розроблення методів та моделей удосконалення організаційної структури, управління функціонуванням соціально-економічних об'єктів, формують методологію дослідження складних об'єктів в процесі їх моделювання та аналізу [3].

Ураховуючи існуючі напрацювання вчених-економістів під механізмом функціонування підприємства будемо розуміти систему елементів, яка призначена для перетворення вхідних ресурсних потоків у вихідні товари. Таким чином, механізм функціонування підприємства представляє собою так званий «передавальний пристрій», який поєднує у собі фактори виробництва і сприяє створенню доданої вартості і продуктів. У цьому контексті варто зазначити, що внутрішній механізм

функціонування підприємства включає в себе два умовно відокремлені механізми: організаційно-технічний механізм та соціально-економічний механізм.

Організаційно-технічний механізм відповідає за функціонування техно-економічної підсистеми підприємства і являє собою структурний каркас матеріальних потоків і перетворень. Соціально-економічний механізм відображає діяльність соціальної та економічної підсистем, які між собою тісно взаємопов'язані через персонал, який планує, організовує і контролює економічні процеси і взаємозв'язки. Ураховуючи важливість інноваційної діяльності у загальній діяльності підприємства важливим є визначення соціально-економічного механізму інноваційного розвитку, який є рушійною силою всього механізму діяльності підприємства [4].

Дослідження закономірностей розвитку промислових підприємств та особливостей управління інноваційною діяльністю дозволили визначити причини, що зумовили необхідність формування соціально-економічного механізму інноваційного розвитку підприємства. До основних нами віднесено:

- неефективне використання соціального потенціалу підприємства під час здійснення інноваційної діяльності;
- необхідність підвищення якості трудового життя працівників, що займаються інноваційною діяльністю;
- необхідність формування, розвитку та відтворення соціального капіталу фірми як джерела інноваційного розвитку;
- низька ефективність соціальних інвестицій підприємства та управлінської культури працівників, що займаються інноваційною діяльністю;
- розвиток корпоративної соціальної відповідальності та необхідності моделювання іміджу підприємств з метою забезпечення подальшого інноваційного розвитку.

Виходячи із вищевикладеного, під соціально-економічним механізмом інноваційного розвитку промислового підприємства будемо розуміти сукупність мотиваційних чинників, стимулів і організаційних технологій, що дозволяють використовувати в процесі трудової діяльності матеріальний, трудовий та інноваційний потенціал підприємства з метою здійснення інноваційної діяльності та її стимулювання.

Формування соціально-економічного механізму інноваційного розвитку на промисловому підприємстві відбувається досить складно, потребує затрат часу та компетентних керівників з високими організаторськими можливостями. Фундаментом соціально-економічного механізму інноваційного розвитку є соціальна складова, тобто система мотивів і стимулів, які через соціальну підсистему організації виступають рушійними силами підвищення ефективності функціонування інноваційних виробничих систем.

При виборі промисловим підприємством інноваційного типу розвитку та формуванні соціально-економічного механізму інноваційного розвитку варто використовувати такі принципи [4, 5]:

1. Самоорганізація. Соціально-економічний механізм інноваційного розвитку ґрунтується на взаємодії взаємозв'язаних підсистем з урахуванням складної структури підприємства, що заснована на функціонуванні підсистем виробництва, фінансів, маркетингу, менеджменту та ін., де інноваційний розвиток підприємства це більше,

ніж просто сума отриманих інноваційних результатів окремих його елементів. Кожен елемент механізму може існувати і застосовуватися тільки у взаємозв'язку з іншими.

2. Соціально-економічна цілеспрямованість інновацій. Впровадження інновацій не є самоціллю, сутність механізму полягає у комбінуванні соціальних і економічних аспектів інноваційного розвитку, отже, і цілі нововведень носитимуть соціально орієнтований характер. При цьому соціальні аспекти будуть первинними по відношенню до економічних. Саме вони визначатимуть основи у стратегії і напрями інноваційного розвитку, а економічна складова впливатиме на пріоритети і масштаби інноваційних перетворень.

3. Комплексність і системність. Комплексність припускає, що необхідний всебічний підхід з урахуванням всіх можливих факторів: організаційних, правових, технічних, матеріальних, соціальних, моральних і соціологічних. Принцип системності передбачає виявлення і усунення суперечностей між факторами, їх зв'язок між собою. Це дає можливість створення системи стимулювання, яка внутрішньо збалансована за рахунок взаємного узгодження її елементів і здатна ефективно працювати для підвищення результативності діяльності підприємства.

4. Альтернативність. У процесі здійснення інноваційної діяльності залишається ідея пріоритету та альтернатив, враховується можливість побудови індивідуальних шляхів інноваційного розвитку залежно від коливань зовнішнього і внутрішнього середовища. Альтернативність вже присутня на початку генерування ідеї і закінчується варіативністю використання ресурсів інноваційної діяльності.

5. Регламентация. Регламентация передбачає встановлення певного порядку у вигляді інструкцій, правил, нормативів і контроль за їх виконанням. Важливо розмежувати ті сфери діяльності, які вимагають жорсткого дотримання інструкцій і контролю за їх виконанням, від тих сфер, в яких можлива певна свобода в діях і ініціатива. Також необхідна регламентація і в питанні оцінки кінцевої роботи, тобто повинні бути чітко встановлені ті критерії, за якими оцінюватиметься кінцева робота.

6. Цілеспрямована творчість. Тут необхідно сказати про те, що система стимулювання на підприємстві повинна сприяти прояву працівниками творчого підходу. Сюди можна віднести і створення нових, більш досконалих виробів, технологій виробництва і конструкцій техніки, що застосовується або видів матеріалів, і пошук нових, більш ефективних рішень у сфері організації виробництва і управління.

Формування соціально-економічного механізму інноваційного розвитку підприємства з урахуванням даних принципів дозволить підприємствам орієнтуватися в ринкових умовах, визначати напрями діяльності в інноваційній сфері з урахуванням соціальних потреб, ефективніше використовувати інноваційний потенціал, координувати результати діяльності.

Поряд із цим, основою формування такого механізму є визначення вимог, яким повинен відповідати соціально-економічний механізм інноваційного розвитку сучасного промислового підприємства [6]. З урахуванням тенденцій сьогодення, виокремлено такі важливі вимоги як: орієнтованість на кінцевий результат діяльності підприємства; можливість державного регулювання пріоритетів тих чи інших цілей; пристосованість до існуючих невідповідностей та суперечливостей інтересів

зовнішнього і внутрішнього середовища; стимулювання прагнення трудових колективів і окремих працівників до ефективної діяльності. Значення кожної з цих груп неоднакове. Недооцінювати, так само як і переоцінювати вплив кожної їх них не варто. Розглянемо більш детально кожну з наведених вимог.

1. Соціально-економічний механізм інноваційного розвитку промислового підприємства повинен бути орієнтований на кінцевий результат інноваційної діяльності. Співвідношення витрат і результатів інноваційної діяльності підприємства визначає його ефективність, підвищення якої є головною метою існування підприємства та важливою умовою його конкурентоспроможності.

2. Соціально-економічний механізм інноваційного розвитку підприємства повинен адаптувати пріоритети системи державного регулювання пріоритетів тих чи інших цілей, які впливають з динаміки соціально-політичних та економічних завдань розвитку суспільства.

Своєрідність соціально-економічного механізму, його життєздатність і ефективність визначаються системою відпрацьованих ним спонукальних мотивів і стимулів до високої якості роботи колективу в цілому і окремих працівників.

Основна проблема, яка виникає в процесі створення і налаштування соціально-економічного механізму інноваційного розвитку, полягає в знаходженні оптимального поєднання формальних правил і процедур організаційної технології, а також соціально-економічних стимулів, які максимально відповідають усім категоріям працівників у забезпеченні високого рівня ефективності і якості досягнення цілей інноваційної діяльності [7].

3. Соціально-економічний механізм інноваційного розвитку промислового підприємства повинен бути пристосований об'єктивно існуючим невідповідностям і суперечливості інтересів зовнішнього і внутрішнього середовища, різних ланок виробництва, груп і окремих працівників. Тому необхідно розробляти порядок застосування того чи іншого стимулу з урахуванням його впливу на поведінку конкретних груп людей і окремих осіб.

Разом з тим підвищення ефективності та якості роботи приводить до кращого використання всіх видів засобів виробництва (ресурсів), тобто до відносного зменшення потреби в них. Необхідна кількість живої праці в міру підвищення його ефективності та якості також зменшується. Чим більше праці і засобів виробництва залучається до інноваційного процесу, тим більше потреб може бути задоволено [8].

4. Соціально-економічний механізм інноваційного розвитку повинен стимулювати залучення до інноваційно орієнтованого виробництва людей, засобів, а також здійснення самого інноваційного процесу з метою активізації прагнення трудових колективів і окремих працівників, з одного боку, до максимально можливого збільшення ступеня досягнення її цілей, а з іншого — до мінімально необхідного для цього залучення до інноваційного процесу живої і матеріалізованої праці.

Варто також зазначити, що соціально-економічний механізм повинен бути пристосований до демократичних методів управління, які передбачають юридичну самостійність інноваційних виробничих одиниць у питаннях визначення (в рамках компетенції) цілей, вибору і реалізації засобів їх досягнення, економічну відповідальність даних одиниць за якість продукції і її реалізацію. Формування соціально-економічного механізму інно-

ваційного розвитку, який відповідає сформульованим вище вимогам, на нашу думку дозволить підвищити ефективність господарювання і конкурентоспроможність промислового підприємства [9, 10].

Схема функціонування соціально-економічного механізму інноваційного розвитку промислового підприємства представлена на рис. 1.

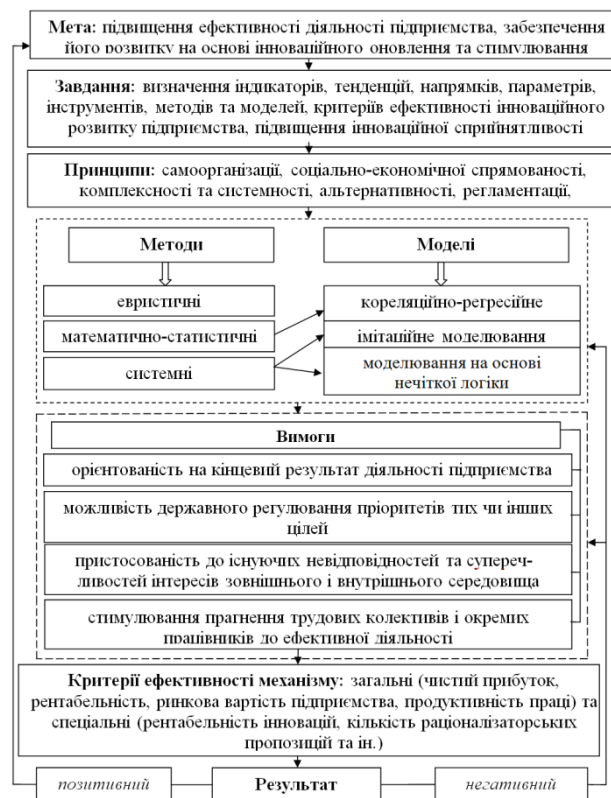

Рис. 1. Схема функціонування соціально-економічного механізму інноваційного розвитку

4. Висновки

Таким чином, підвищення ефективності діяльності промислового підприємства значно залежить від його соціально-економічного механізму інноваційного розвитку. Дослідження основ його формування показало, що соціально-економічний механізм інноваційного розвитку є цілісним комплексним об'єктом, що складається з великої кількості елементів, які вимагають різнопланової системної інтеграції, заснованої на багатовимірності його внутрішніх і зовнішніх відносин, які можна представити сукупністю груп.

Особливе місце в реалізації пропонованого механізму відводиться розвитку як внутрішньої, так і зовнішньої соціальної сфери. Серед внутрішньої соціальної сфери варто виокремити: персонал, соціально-трудові відносини, умови праці, соціальну інфраструктуру фірми, організаційну культуру, соціальний захист співробітників; у зовнішній соціальній сфері — соціально значущу діяльність і формування відносин із суб'єктами стратегічної взаємодії.

Однак, як показали результати аналізу статистичної інформації, що стосуються розвитку соціальної сфери підприємства та використання її як важливого інструменту інноваційного розвитку, керівництво більшості

промислових підприємств ігнорує наукову методологію і продовжує інерційно функціонувати в рамках технократичного консерватизму при управлінні розвитком організації. Ураховуючи це наступні дослідження будуть спрямовані на дослідження економічної ефективності соціальної підсистеми у забезпеченні інноваційного розвитку підприємства.

Література

1. Рогоза, М. Є. Теоретичні аспекти формування моделі стратегічного інноваційного розвитку підприємства [Текст] / М. Є. Рогоза, К. Ю. Вергал // Економічний вісник Національного гірничого університету. — 2008. — № 3. — С. 91–96.
2. Падалка, О. В. Механізм управління стратегічним розвитком організації [Електронний ресурс] / О. В. Падалка // Матеріали II Всеросійської науково-практичної конференції «Современные тенденции развития теории и практики управления отечественными предприятиями». — Ставрополь, 2008. — Режим доступа: \www/URL: http://www.ncstu.ru. — 18.05.2014.
3. Пономаренко, В. С. Механізм управління підприємством: стратегічний аспект [Текст] / В. С. Пономаренко, Е. Н. Ястремская, В. М. Луцковский и др. — Х.: ХГЭУ, 2002. — 252 с.
4. Теоретико-методологічні основи розвитку інноваційного потенціалу промислових підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу: \www/URL: http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/11122/1/текст.pdf. — 18.05.2014.
5. Гриньов, А. В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління [Текст]: монографія / А. В. Гриньов. — Х.: ВД «ІНЖЕК», 2003. — 305 с.
6. Гречан, А. П. Основи визначення інноваційного розвитку економіки [Текст] / А. П. Гречан // Економіка та держава. — 2006. — № 8. — С. 12–14.
7. Антонюк, Л. Л. Інновації: Теорія, механізм розробки та комерціалізації [Текст]: монографія / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. — К.: КНЕУ, 2003. — 394 с.

8. Рогоза, М. Є. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми [Текст]: монографія / М. Є. Рогоза, К. Ю. Вергал. — Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. — 136 с.
9. Амоша, О. І. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення [Текст] / О. І. Амоша та ін.; НАН України Інститут економіки промисловості. — Донецьк, 2007. — 386 с.
10. Бажал, Ю. М. Економічна теорія технологічних змін [Текст]: навч. посіб. / Ю. М. Бажал; Міжнародний фонд «Відродження». — К.: Заповіт, 1996. — 240 с.

ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье определены теоретические основы формирования социально-экономического механизма инновационного развития промышленных предприятий. Выделены основные причины, обусловившие необходимость формирования этого механизма. На основе обзора существующих дефиниций приведено собственное определение этой категории. Приведены основные принципы и требования, которые необходимо учитывать при формировании социально-экономического механизма.

Ключевые слова: инновация, инновационное развитие, механизм, социально-экономический механизм, промышленное предприятие.

Жалдак Ганна Петрівна, аспірант, кафедра менеджменту, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», Україна, e-mail: ann17@i.ua.ru

Жалдак Анна Петровна, аспирант, кафедра менеджмента, Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт», Украина.

Zhaldak Anna, National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute», Ukraine, e-mail: ann17@i.ua.ru

УДК 331.101.3

Бала В. В.,
Мацак А. Г.

ПРОЦЕС МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО СКЛАДОВІ

В даній роботі підлягають розгляду питання щодо аналізу теоретичного підґрунтя для всебічної характеристики мотиваційного процесу та його складових. Детально розглянуто мотиваційний процес та визначені його складові, і виявлені ті, які б були найбільш доцільними для застосування в нинішніх умовах господарювання.

Ключові слова: мотивація, мотиви, стимули, процес мотивації, внутрішня мотивація, зовнішня мотивація.

1. Вступ

Реалії сьогодення свідчать про те, що перед усіма підприємствами стоїть завдання ефективної діяльності у конкурентному середовищі. З огляду на це, важливим є кадровий потенціал підприємств, побудова ефективної системи мотивації та її застосування на практиці. У зв'язку з цим одним з найголовніших завдань кожного підприємства стає пошук методів і способів, які б сприяли підвищенню ефективності роботи персоналу, адже відомо, що погано мотивований працівник не зацікавлений працювати заради добробуту і процвітання підприємства, що у свою чергу призводить не тільки до втрат суспільного продукту, а й негативно позначається

на динаміці економічного зростання країни в цілому. Саме тому актуальності набуває проблема визначення складових процесу мотивації, принципів формування мотивації під впливом різних факторів для створення і забезпечення ефективного процесу мотивації персоналу на підприємствах різних форм власності у нинішніх умовах господарювання.

2. Аналіз літературних даних і постановка проблеми

Останнім часом питанням мотивації праці, поведінці працівників в умовах постійних заохочень на робочих місцях, дослідженням різноманітних методів і способів